

სახალხო უნივერსიტეტი ჩვენში
(1905 წელი, გაზეთი „ცნობის ფურცელი“)

ბურჟუაზია, არისტოკრატია და ბიუროკრატია გრძელ გზას ადგია განათლების საქმეში... გიმნაზიისათვის მოსამზადებლად იგი ახმარებს სამ-ოთხს წელიწადსა; თვით გიმნაზიის კურსის დასრულებას ანდომებს რვა-ცხრა წელიწადსა, დიპლომის მიღებისთვის უნივერსიტეტში სწავლოვს ოთხს-ხუთს წელიწადსა. სულ სწავლის დამთავრებას ეს სამი წოდება ანდომებს უკანასკნელ თხუთმეტ წელიწადსა. მეოთხე წოდებას, ანუ ხალხს, არ შეუძლიან ასეთი გრძელი გზა ამოირჩიოს განათლებისათვის. მას არა აქვს ამისთვის არც საჭირო დრო, არც საკმარისი ნივთიერი სახსარი. მაგრამ, თუნდაც რომ ჰქონდეს ეს გზა მისთვის გამოსადეგი არ იქნება. სწავლის საქმე გიმნაზიებში და სხვა საშუალო სასწავლებლებში, აგრეთვე უნივერსიტეტში ისეა მოწყობილი, რომ იგინი წამოადგენენ დიდს სამოსწავლო ქარხნებს, სადაც მზადდებიან მოხელეები და ბურჟუები. ხალხს კი სრულიად სხვა სწავლა ესაჭიროება, სრულიად სხვა ცოდნა სწყურიან. სწავლამ და ცოდნამ იგი უნდა მოამზადოს ერთი მხრივ ბუნებასთან ბრძოლისათვის, მეორე მხრივ სოციალურ სანატრელს ცვლილებებისათვის. ამასთან, თუ ამ ორგვარს მოქმედებისათვის მოემზადება მხოლოდ მცირედი ნაწილი ხალხისა და უმრავლესობა კი სიბნელეში დარჩება, მაშინ ეს ბნელი უმრავლესობა ნათელის უმცირესობის ყოველს ცდას ფუჭად ჩაატარებს. მაშასადამე, საჭიროა ისეთი ხელმისაწვდომი ლამპრები ცოდნისა დავანთოთ თვით ხალხს შორის, რომ მთელს ერში მოვიწიოს გონებრივი ნათელი. მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევად საკმარისი არ არის განათლების ლამპრის მარტო სიახლოვე ხალხთან. ლამპარი შეიძლება შენს გვერდით იყო, მაგრამ ხრჩოლავდეს და რიგიანად ვერ გინათებდეს. წარმოიდგინეთ, რომ სახალხო სასწავლებელი სოფლების შუაგულშია; მაგრამ სწავლება კი მიდის არა დედა-ენაზედ, არამედ სახელმწიფო ენაზედ. რას მოჰფენს თავის გარშემო ამისთანა ლაპარაკი? არა სინათლესა, არამედ კომლსა, ჯანლსა და ბურუსსა. შევჩერდეთ ერთს წამს ამ საგანზე, ენის მნიშვნელობაზე. მაღალთა წოდებათა და მეოთხე წოდების დამოკიდებულება დედა-ენასთან ბევრით განირჩევა ერთმანეთისაგან. პირველ წოდებათ სისხლი ცოტა შერეული აქვთ, აგებულება მათის ბუნებისა წმინდა ეროვნული არ არის. ამიტომ უცხო ენის ხმარება სასტიკად არ ეწინააღმდეგება მათს ბუნებასა. ამას გარდა, იგინი დაბადებიდანვე ტრიალობენ მთავარის ერის შვილთა შორის და ცოტა მაინც სწავლობენ სახელმწიფო ენასა თვით ოჯახშივე პატარაობიდანვე. მიუხედავად ამისა, საგნების სწავლება სახელმწიფო ენაზე არა მარტო მოსამზადებელს კლასებში, არამედ პროგიმნაზიულშიაც უნდა ჩაითვალოს მავნებლად მაღალთა წოდებათა შვილებისთვისაც...

მით უმეტეს მავნებელია სწავლება უცხო ენაზე ხალხისათვის... საყველ-პურო ცოდნა უცხო ენისა საბაზროდ თუ გამოდგება, თორემ განათლებისათვის ყოვლად უძლურია. გაუგებარი ენა როგორ გააგებინებს ხალხს გასაგებს, ასახსნელს, განსამარტებელს საგნებსა! სრულიად სხვა მნიშვნელობა აქვს დედა-ენას განათლების სფერაში. იგი კარგად იცის ხალხმა; აკვნიდან აქვს ღრმად შესწავლილი, იგი შეხორცებულია მის გონებასა და გულთან და ამის გამო შეუდარებელის ღონისძიებას წარმოადგენს სწავლისა და ცოდნის მოფენისათვის, გასაგებს

გაგებულთ იგებს, ასახსნელს ახსნილით, განსამარტივებელს განმარტივებულით, საცოდნელს ცნობილით. დედა-ენას მეოთხე წოდებისათვის ბევრად უფრო დიდებული მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე პირველის სამის წოდებისათვის. იგი ნამდვილს დემოკრატიულს იარაღს წარმოადგენს.

ამოტომ ხალხის განათლება უნდა თავიდან ბოლომდე მოეწყოს უსათუოდ დედა-ენაზე. ამას მოითხოვს არა მარტო სიკეთე ხალხისა, არამედ დიდი საერთო ნაციონალური ინტერესიც.

ენა, როგორც მოგეხსენებათ, ცოცხალი ორგანიზმია. იგი თხოულობს მუდმივ ზრდას, განვითარებას. შეაჩერეთ მისი ზრდა, და იგი დაჟანგებას დაიწყებს, უკან-უკან წავა, გალატაკდება, დაჭუნება, დაიმარხება და სამარეში თან ჩაიტანს თვის შემქმნელ ერსაც. ჩააყენეთ იგი ნორმალურს მდგომარეობაში, შეჰქმენით მისი ზრდისთვის საჭირო პირობანი, და იგი განვითარდება, აყვავდება, გამდიდრდება ლექსიკონით და ფორმებით, თავისს ლიტერატურას ააღორძინებს, მეცნიერებას დაბადებს და აყვავებს ნაციონალურს ნიადაგზე, და მოუმზადებს თავის შემქმნელ ერს ნათელსა და სანატრელს მომავალსა.

სიკვდილის გზას ადგია ყოველი ენა, რომელიც გამეფებული არ არის ოჯახსა და სკოლაში... იზრდება, ძალით და ღონით ივსება ყოველი ენა, რომელიც მეფობს ოჯახსა და სკოლაში...

ეს კარგად უნდა გვესმოდეს ქართველებსა და ჩვენი ენა გავამეფოთ არა მარტო ოჯახში, არამედ ყოველ სახალხო სკოლაშიაც, რა ხარისხისაც უნდა იყოს ეს სკოლა...

ვსთქვათ, ჩვენი სამოსწავლო გეგმა, რომელიც ჩვენს წინა წერილში განვმარტეთ, მიღებულ და სისრულეში მოყვანილ იქმნა. ვსთქვათ, ყველა ქართულს სოფელში დაარსდა ქართული წერა-კითხვის სკოლა ორის წლის კურსით. ვსთქვათ, ყოველმა ოთხმა-ხუთმა სოფელმა შეერთებული ძალით დააფუძნა სახალხო სკოლა ოთხის კლასის კურსით, საცა ყველა საგნების სწავლება იქნება დედა-ენაზე. ვსთქვათ კიდევ მეტიც: ჩვენმა ხალხმა, თავისუფალ რეჟიმის წყალობით მოღონიერებულმა ნივთიერად მოუმატა სახალხო სკოლას ორი წლის კურსი კიდევ და მთელის რვა წლის განმავლობაში სწავლება თვისი მოზარდი თაობისა უზრუნველ ყოფილი გახადა თავისს ენაზე. საკმარისი იქნება ესა ცოდნის მოფენისა და ენის გამდიდრებისათვის ხალხში?

არა, საჭიროა უმაღლესი კურსები ხალხისათვის, მის შორის დაარსებული, ანუ ქართული სახალხო უნივერსიტეტი. ამისთანა დიდი ლამპარი სწავლისა დიდ დროს და დიდ ხარჯს არ მოითხოვს და ყოველ კუთხეს საქართველოსას შეუძიან საკუთარი უნივერსიტეტი დაარსოს და შეინახოს.

სახალხო უნივერსიტეტი ევროპასა და ამერიკაში საუკეთესო ღონისძიებად მიაჩნიათ განათლების მოფენისათვის ხალხში. ჩვენში იგი უფრო უკეთეს, უფრო უსაჭიროეს დაწესებულებად უნდა ჩაითვალოს და აი რად: ევროპასა და ამერიკაში ყოველს ერს თავის დედა ენაზედ აქვს მოწყობილი სწავლა ყოველგვარს სასწავლებელში. რომელ სასწავლებელშიაც უნდა შევიდეს იქაური გლეხის შვილი, ყველგან მას დახვდება გამეფებული მისი ღვიძლი ენა, რომელიც ჩინებულად ესმის. ჩვენში-კი წამლადაც ვერ მოსძებნით ვერც ერთ საშუალო სასწავლებელს, სადაც საგნებს დედა-ენაზე ასწავლიდნენ. ეს გარემოება ჩვენებურს გლეხს უკეტავს კარებს ყოველი სასწავლებლისას. ამისთვის ქართული უნივერსიტეტი მისთვის ერთად

ერთი ღონისძიებაა სანატრელის სწავლის შეძენისათვის. ამასთან იგი ბევრად უფრო ცოცხალი დაწესებულებაა, ვიდრე ოფიციალური სასწავლებლები. გიმნაზიებში, მაგალითად, მოწაფეებს ტვინს უღლის და ილაჯს უწყვეტავს გაზეპირება მშრალი სახელმძღვანელოებისა. სახალხო უნივერსიტეტში გამეფებულია ცოცხალი სიტყვა, იქ ისმენენ ცოცხალ ლექციებს და მოშორებულნი არიან მშრალის წიგნების გაზეპირებას. ოფიციალურს სასწავლებლებში მასწავლებელნი არიან ყურმოჭრილნი ყმანი ოფიციალურის რეჟიმისა და სულ იმას ცდილობენ, თუ როგორ აამონ თავის უფროსებსა და წინ წაიწიონ სამსახურში. მოსწავლეთა სიკეთე კი ყველა მათგანს, მეტ-ნაკლებობით, დავიწყებული აქვს. სახალხო უნივერსიტეტში ლექციებს კითხულობენ თავისუფალნი ინტელიგენტი, განსწავლულნი მამულიშვილნი, რომელნიც განმსჭვალულნი არიან ხალხის სიკეთითა. თუ მათ შორის მოექცევა რომელიმე მოხელე-მასწავლებელი, იგიც ხალხის ინტერესით იმსჭვალება, რადგანაც ხალხი არა მარტო დამაარსებელი და შემნახველია თავისი უმაღლესი კურსებისა, არამედ სრული მისი ბატონიც.

მაგრამ საქმე ის არის, რა უნდა ისწავლოს ხალხმა ამ თავის უნივერსიტეტში? ევროპასა და ამერიკაში ასწავლიან უმთავრესად იმავე საგნებს, რომელნიც სახალხო სკოლის გეგმაში არიან მოქცეულნი, მხოლოდ უფრო ვრცლად და დაწვრილებით.

ჩვენის ხალხის განსხვავებული მდგომარეობა მოითხოვს განსხვავებულს პროგრამას.

ევროპასა და ამერიკაში ცხოვრების იდეალები ხალხს არამც თუ შეგნებული აქვს, არამედ მეტ-ნაკლებობით განხორციელებული, იქ ოჯახი კულტურულად არის მოწყობილი. მეზობლებთან დამოკიდებულობასა და ურთიერთობაში სუფევს ზნეობრივი სიმართლე, კაცთ მოყვარეობა. სოფელი წარმოადგენს დიდს კრებულს, რომელიც მოქმედებს თანახმად სასოფლო ინტერესებისა, - სოფელთა ურთიერთობა ქალაქებთან სამართლიან ნიადაგზე წარმოებს, წოდებათა შორის განწყობილებას ადამიანური ხასიათი აქვს, იქაური სახელმწიფო თავისუფალს პრინციპებზე არის დამყარებული და იცავს ამ პრინციპებს და მათ განხორციელებას მთელის თავისი ძალითა.

ჩვენში კი ჯერ-ჯერობით არც ცხოვრების იდეალების შეგნებაა და მით უმეტეს არც მათ განხორციელების სახსენებელი. ოჯახიდან დაწყებული სახელმწიფოს უმაღლეს მწვერვალამდე გამეფებულია ეგოიზმი, სიხარბე, შური, უკიდურესი უსამართლობა, სრული უადამიანობა, ბატონ-ყმობა. ყველა იმასა სცდილობს, თავისი ბედნიერება სხვის უბედურებაზე ააშენოს, დაიბრიყვოს მოყვასი, დაიმონავოს, - ყველა მტერია სხვისი და ყველანი მტარვალნი არიან ერთმანეთის...

ასეთი უადამიანო ყოფა-ცხოვრებით გახრწნილია ჩვენში ყველა ელემენტი, ყველა ჯგუფი, ყველა წოდება, ყველა კლასი. ხალხიც არ შეადგენს ამ შემთხვევაში გამოკლებასა.

ეს არის მთავარი ბოროტება ჩვენის ანომალიურის მდგომარეობისა, და მას უნდა მედგარი ომი გამოუცხადოს სახალხო უნივერსიტეტმა. მაგრამ როგორ და რა გზით? იქმნება თეორეტიული მეცნიერების შესწავლითა? მეტად მჭერმეტყველურს პასუხს იძლევა ბეკონის მაგალითი ამ საკითხზე. ეს სახელოვანი ინგლისელი მეცნიერი თავისი დროისა. და ამავე დროს დაიმსახურა სახელი პირველის მოქრთამისა და მოღალატისა პოლიტიკურს საქმეში.

ცხოვრების ძირიან-ფესვიანა განახლებისათვის ბევრად უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს ცოცხალ მაგალითებს წმინდა კულტურის წეს-წყობილებისას, თავისუფალი რეჟიმისას. მოგეხსენებათ, რომ პლუტარქის გმირების გაცნობამ ბევრი, ძალიან ბევრი ჭაბუკი გახადა მათ მხურვალე თავყვანისმცემლად, მიმბაძველად და გადააქცია საუკუნოდ სადიდებელ გმირებად. აი მაგალითი, რომლითაც უნდა ისარგებლოს ჩვენებურმა სახალხო უნივერსიტეტმა, მან უნდა უპირველესად ყოვლისა ზედმიწევნით, სურათულად გააცნოს ჩვენი ხალხი დაწინაურებული ერების კულტურულ ცხოვრებას... სოციალური ეთნოგრაფია - აი მთავარი საგანი ჩვენებურის სახალხო უნივერსიტეტისა. ყოველმა გლებმა, რომელიც კი გახდება ღირსი ამ საკულტო ტაძრისა, ასე ვსთქვათ, უნდა კონკრეტულად, დაწვრილებით გაითვალისწინოს, ცოცხალი ლექციების საშუალებით შემდეგი საარსო მხარეები დაწინაურებულის კულტურულის ცხოვრებისა: 1) როგორ არის აგებული ოჯახი იმ ბედნიერ ხალხებში, რა ურთიერთობა და დამოკიდებულება არსებობს ოჯახის წევრთა შორის, რა უფლება აქვს თითოეულს წევრს ოჯახისას და რა უფლებით სარგებლობენ ქალები, როგორ არის განაწილებული ოჯახური შრომა, რა გვარს წეს-რიგს მისდევენ გარჯილობაში, ჭამა-სმაში, დასვენებაში, გართობაში, რამდენად უყვართ წიგნებისა და გაზეთების კითხვა, რა გვარი წიგნები შეადგენს საოჯახო ბიბლიოთეკას, რა დამოკიდებულება აქვს ოჯახსა და სკოლას, მოძღვართან, ეკლესიასთან და სხვანი; 2) რა პრინციპზე, რა საფუძველზე არის აგებული სოფლის მთელი ორგანიზაცია, განწყობილება, რა გვარი ურთიერთობა არსებობს ოჯახთა შორის; რა პატივით ეპყრობიან ერთმანეთის უფლებას; როგორ მართავს თავისს საქმეებს სოფელი, როგორ ირჩევს მამასახლისს, მოსამართლეებს და სხვა თავის მოხელეთა, როგორ უძღვება სასოფლო, საერთო სამუშაოებსა; როგორ ეხმარებიან ერთმანეთს ოჯახები სხვა-და-სხვა საქმეებში; როგორი სკოლა აქვთ; რა საგნებს ასწავლიან ამ სკოლაში; როგორ ირჩევს სოფელი თავისი სკოლის მასწავლებელს; როგორ ირჩევს თავის სულიერ მოძღვარს, როგორ ინახავს მას და რა გვარი განწყობილება აქვს ეკლესიასთან, რა ხარისხის თვით-მმართველობით სარგებლობს სოფელი და სხვანი; 3) კავშირი სოფლისა სხვა სოფლებთან; კოლექტიური ერთეულები სოფლისა; სიდიდე ამ ერთეულისა; მისი უეთიერთობა თვითეულს სოფელთან, მისნი უფლებანი. 4) უფლებანი და მოვალეობანი უფრო დიდი ერთეულობისა. 5) საზოგადო კავშირი ყველა ამ ერთეულთა, ანუ სახელმწიფო; სახელმწიფოს ორგანიზაცია; თავისუფლების პრინციპები, რომელზედაც აღებულია სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა; ფორმა სახელმწიფოს მართვისა; უფლებანი სახელმწიფოს მეთაურისა; უფლებანი პარლამენტისა; საარჩევნო უფლებანი ერისა, და სხვანი. 6) ვის ხელშია მიწა-წყალი; რა ხარისხზე სდგას ხენა-თესვის კულტურა; რა ღონისძიებას და ხერხს ხმარობენ, რომ პატარა მიწიდან დიდი მოსავალი მიიღონ; მერამდენე ნაწილს მოსავლისას აძლევს მხვენელ-მთესველი მიწის მესაკუთრესა; რაგვარი რეფორმა მიაჩნია შესაძლოდ და სანატრელად მიწის მფლობელობაში, და სხვანი. 7) ქარხნები და ზაოდები; მუშათა მდგომარეობა; რამდენს საათს შრომობს მუშა და რა ფასს იღებს, რა ხერხებს ხმარობენ მუშები თავისი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლას? რა მიაჩნიათ მათ თავისს იდეალად და რა ღონისძიებით უნდათ მისი განხორციელება, და სხვანი...

აი მთავარი საგანი, რასაც ქართულმა სახალხო უნივერსიტეტმა უნდა მიაქციოს განსაკუთრებული ყურადღება. მან უნდა ხალხს გაუთვალისწინოს, რა გვარად არის ახსნილი და განხორციელებული ჩამოთვლილი საკითხები არა ერთს კულტურულს ქვეყანაში, არამედ სხვა-

და-სხვაში. შედარებითი მეთოდი აქაც დიდ დახმარებას გაუწევს საუნივერსიტეტო ლექტორს საგნების გამორკვევაში, განათებაში. ამ მეთოდის წყალობით მსმენელნი კარგად დაინახავენ, რომ თავის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ხალხს დასჭირდა დიდი ბრძოლა და მისი კეთილ-დღეობა ეხლაც სხვა-და-სხვა ხარისხზე სდგას; ევროპაში გლეხებსა და მუშებს ჯერ ბევრი რამ აკლიათ; მეტს ეწივნენ ამერიკაში, უფრო კიდევ მომეტებული ღირსნი გახდნენ ავსტრალიასა და ზელანდიაში... დაახლოვებით გაცნობა კულტურულის ხალხების წარმატებისა ჩვენს ხალხს დაანახავს, თუ რა სოციალური ცვლილებაა შესაძლებელი და რა შეუძლებელი. პირველს მტკიცედ და შეუპოვრად მოითხოვს, მეორეს გვერდს აუქცევს ჯერ-ჯერობით.

ყველა სხვა საგნების პროგრამასაც უნდა ჰქონდეს რეალური, პრაქტიკული, ცხოველი ხასიათი ჩვენს სახალხო უნივერსიტეტებში... ქიმიას, ფიზიკას, ბოტანიკას, ზოოლოგიას იმ მხრივ უნდა აუხსნიდნენ მსმენელთ ლექტორები, რა მხარესაც უფრო მეტი კავშირი აქვს ცხოვრებასთან და მის გაუკეთესებასთან. ისტორიიდანაც უნდა გააცნონ ის მომენტები, რომელთაც დაანახავს ხალხს ახალი ჰოიზონტები, შესძინეს მას ახალი იდეალები, დაბადეს ახალი მისწრაფებანი, შემოიღეს ახალი სოციალური ცვლილება, გაამდიდრეს კაცობრიობის პანთეონი ახალი გმირებითა...

დასასრულ უნდა ვსთქვათ, რომ, რათა ხალხის განათლება ნათელს პედაგოგიურს გზაზე დავაყენოთ, უნდა დავაარსოთ დაუყოვნებლივ ქართული წერა-კითხვის სკოლები ყველა სოფელში, სახალხო სკოლები ფართო პროგრამითა და ბოლოს ველირსოთ სახალხო ქართულს უნივერსიტეტსაც მაგრამ ყველა ამისთვის საჭიროა შესაფერი ტაქტიკა. ჩვენ, მაგალითად, უარი არ უნდა ვსთქვათ ქართულს სკოლაზე იმის გამო, რომ ამავე წამს არ გვამდევენ მოქალაქეობრივ თავისუფლებას. მივბადოთ ჭკვიან და მხნე პოლონელების მაგალითს, რომელნიც უპირველესად ყოვლისა თხოულობენ კულტურულს თავისუფლებას, თავისუფლებას ეროვნული სკოლებისას; თხოულობენ ახლავე, ამ წამში, და დიდი სიამოვნებით გახსნიან ყველგან პოლონურს სკოლას, თუნდაც მაშინვე არ მიანიჭონ მათ მოქალაქეობრივი თავისუფლება... წასაბამავ მაგალითს უფრო ახლოს ვიპოვნით. სომხებმა მიიღეს ნებართვა თავისი ეროვნული სამრევლო სკოლების გახსნის შესახებ, - როგორ გგონიათ, ამ ნებართვით ისინი არ ისარგებლებენ, ვიდრე მოქალაქეობრივი თავისუფლება არ ეღირსება რუსეთსა? გამოკითხეთ და დარწმუნდებით, რომ ახლავე, ამ წამსვე აპირებენ ამ უფლებით ისარგებლონ, და რაც კი შეიძლება ადრე გახსნან თავისი ეროვნული სკოლები... ჩვენს ასე უნდა მოვიქცეთ. ჯერ ერთი სიკეთე ვიგდოთ ხელში და მერე მეორე სიკეთის მოპოვებას მხნედ შევუდგეთ.

თუ რა გვარად უნდა მოეწყოს ჩვენში ქართული სახალხო უნივერსიტეტი ტექნიკის მხრივ, ამას თავის დროზე ვუძღვნით ცალკე წერილსა.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტმა, ანა რუხიაშვილმა.

5 აპრილი, 2020 წელი. #დარჩისახლოში